

ПЛАХТІЙ
Тарас,
ПЛАХТІЙ
Тарас,

*незалежний дослідник,
м. Львів.*

***Анотація:** у статті проведено аналіз сукупної дії групових ефектів та процесів у самоорганізаційних та організаційних елітних групах і на його основі, в результаті застосування системного підходу, виявлено чинники, що обумовлюють вибір агресивних стратегій взаємодії з однотипними групами в рамках національної еліти. Виявлено умови вибору стратегій співробітництва в умовах конкурентної взаємодії організацій елітних груп та запропоновано відповідні алгоритми колективної діяльності їх членів.*

***Ключові слова:** архетипіка, системний підхід, групові ефекти, групові процеси, елітні групи, динамічні мережі.*

УДК 329.001 (100)

Тарас ПЛАХТІЙ

СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ (АРХЕТИПНИЙ ПІДХІД)

***Постановка проблеми.** Протягом усього періоду після відновлення незалежності в Україні посилювалися процеси обмеження доступу до влади професіоналів, майстрів та інтелектуалів, що обумовлювало гальмування розвитку та поширення знань у суспільстві, та відбувалося їх відторгнення владними інституціями й малокомпетентною більшістю людей з активною громадською позицією [1]. Одним з можливих шляхів зупинення цих процесів є формування якісно нових організацій елітних груп, здатних до інтелектуальної колективної діяльності – творення інновацій, генерування нових змістів та смислів, поширення нових ідей безвідносно до їх сприйняття більшістю тощо.*

Проте всі спроби створити такі організації закінчувалися виробленням та реалізацією ними агресивних стратегій взаємодії щодо існуючих організацій елітних груп у рамках національної еліти, що призводило до деморалізації налаштованого на розвиток держави електорату, його розчарування, сепарації та, як наслідок, каналізації виділеної соціальної енергії.

Такий стан справ породжує необхідність дослідити природу процесу формування елітних груп та встановити чинники, що призводять до вироблення і реалізації агресивних стратегій під час взаємодії з конкуруючими такими само групами й установити умови вироблення і реалізації стратегій кооперації між ними.

Актуальність дослідження. Створення якісно нових організацій елітних груп і створення ними та втілення інновацій потребують генерування достатньої кількості соціальної енергії, а також застосування ефективних механізмів згуртування та координації діяльності учасників таких організацій, які, за визначенням, не можуть бути маніпулятивними та функціонувати у відповідності до закономірностей психології натовпів. Тобто, усвідомлені в тому, що відбувається, представники елітних груп мають об'єднатися в дієздатні організації, які була б спроможні чисельно зростати без втрати своїх якостей і діяти в раціональній площині, нарощуючи обсяг виділеної соціальної енергії для вирішення поставлених перед ними завдань і пропонуючи конструктивні безконфліктні стратегії щодо існуючих організацій елітних груп. Забезпечення перелічених якостей організацій елітних груп є актуальним завданням, і його вирішення має міждисциплінарний характер.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У публікації «Життєвий цикл організацій елітних груп соціальних систем» [2] було показано, що в період стагнації внаслідок несприятливих умов існування, репресій і тиску зі сторони державної влади та силових органів, духовної кризи та падіння суспільної моралі у соціумі з'являється певна кількість людей, які починають замислюватися над причинами своїх поневірянь і, відповідно, над причинами морального і соціального занепаду всього суспільства. Частина з них виробляє власне бачення причин, винуватців та способів виходу із стагнації, частина звертається до робіт відомих мислителів, а частина запозичує відповідне бачення ззовні. Отримані таким чином нові смисли і змісти потрапляють і поширюються у суспільстві у вигляді політичних міфів, які містять у собі у різному співвідношенні*

раціональну та ірраціональну компоненти і мають структуротворну властивість – вони притягують один до одного й об'єднують у самоорганізаційні групи їх авторів, носіїв та прихильників. Тобто, автори або активні носії нових політичних міфів [3] (далі – структуротворних ідей) є центрами кристалізації, навколо яких у суспільстві утворюються самоорганізаційні групи однодумців, що об'єднуються для колективної діяльності з метою досягнення вироблених на основі цих ідей спільних цілей. Найпершими, хто отримує і сприймає нові смисли і змісти у суспільстві, є освічені представники елітних груп – вони найкраще усвідомлюють свої інтереси і шукають у нових ідеях ефективний інструмент для досягнення власних цілей. Тому формування самоорганізаційних груп зазвичай починається в середовищах національної еліти. Посилення стагнації призводить до прискореного творення і/або імпорту нових ідей і, відповідно, структурування їх носіїв у самоорганізаційні групи. Також у публікації було описано природу процесів повного і неповного метаморфозу (перетворення) самоорганізаційних структур в організаційні, що є важливим фактором під час здійснення ними вибору стратегій взаємодії на міжгруповому рівні.

Існує низка методів аналізу соціальних систем на основі архетипів. Едуард Афонін протягом багатьох років у своїх дослідженнях [4] використовує бінарні шкали-опозиції для спостереження і аналізу зміни психосоціальної культури України, спроможні відобразити як стійку, історично незмінну складову психології українського соціуму, так і складову мінливу, динамічну. Наведена в [5] діаграма флуктуаційних змін коду культури України в 1992–2012 роках свідчить про несуттєве переважання авторитарного тренду над ліберальним у всі роки, за винятком 2004 року, коли ліберальний тренд значно випередив авторитарний, що пов'язано з подіями Помаранчевої революції. Це вказує на сталу кореляцію якостей владної елітної групи та величини впливу того чи іншого тренду в культурному коді України, що дає підстави говорити про визначальне значення якостей організацій провідних елітних груп для напрямку змін соціетальної психіки українського суспільства.

Результати аналізу стратегій взаємодії елітних груп у рамках національної еліти можна зіставляти з різними архетипами, що репрезентовані в політичній діяльності різних груп національної еліти як системотворні ідеї їх політичної діяльності. З точки зору виходу на практику дуже корисними можуть стати дані моніторингу загальносистемних змін [6], зокрема різні за своєю природою (модусами) ідентичності, що виштовхують ці стратегії на конкурентну ворожнечу чи на цивілізовану співпрацю, як це фактично мало місце у період Помаранчевої революції – ця поведінка була віддзеркалена в показниках 2002 р., кардинально змінилася після 2006 року та характеризує політичне сьогодення.

Визначення не вирішених раніше завдань загальної проблеми. Застосувавши системний підхід [7] для узагальнення основних положень згаданих вище публікацій, спробуємо окреслити та обґрунтувати умови вибору елітними групами стратегій співробітництва на протигагу стратегіям конфронтації у процесі їх конкурентної взаємодії в рамках представницької демократії.

Покажемо, як генератор структуротворної ідеї – ідеолог або ж її вторинні носії – послідовники після утворення центру кристалізації – елітної групи втрачають контроль над перебігом у ній класичної групової динаміки, яка внаслідок синхронного комплексного розгортання у психіці учасників низки групових ефектів та процесів під впливом посилюючих зворотних зв'язків призводить до генерування і спалення в особистісних конфліктах соціальної енергії, сприяє формуванню і зміцненню групової рамки, приводить до утворення стійкої самоорганізаційної, а потім – організаційної групи й обумовлює вибір групою наперед визначених цією динамікою стратегій конфронтації під час взаємодії з однотипними групами на міжгруповому рівні.

Метою публікації є визначення умов вибору організованими елітними групами стратегій співробітництва на протигагу стратегіям конфронтації у процесі їх конкурентної взаємодії для їх забезпечення під час побудови якісно нових суб'єктних суспільно-політичних організацій.

Виклад основного матеріалу. Системна взаємодія учасників елітної групи під впливом структуротворної ідеї запускає у психіці її учасників перебіг множини однотипних за результатами впливу групових ефектів, які окреслюють та фіксують групову рамку. Це ефекти приналежності до групи, групового фаворитизму, групового егоїзму, «ми і вони», наслідування (позиція 1, схема 1). Внаслідок їх сукупного впливу започатковується утворення групової ідентичності учасників взаємодії та формується чітке розділення оточуючих на «своїх» і «чужих», що активує відповідні архетипи структури несвідомого. Чим агресивнішою є структуротворна ідея, тим швидше формується та закріплюється окреслена нею групові рамка.

Системна взаємодія у колі «своїх» за реальної або уявної (заданої структуротворною ідеєю) ворожості зовнішнього середовища обумовлює перебіг у психіці учасників наступної сукупності групових ефектів: соціальної фасилітації, соціальної інгібіції, синергії та соціальної лінії (позиція 2, схема 1). Результатом сукупної дії перелічених групових ефектів є виділення учасниками групи певної кількості соціальної енергії, більша частина якої гаситься у внутрішніх конфліктах, що супроводжують процес рангування між претендентами на неформальне лідерство, а залишок спрямовується назовні – для утримання групової рамки і забезпечення взаємодії з однотипними групами на міжгруповому рівні.

Визначення неформальних лідерів та подальша діяльність групи під їх управлінням призводить до прояву наступної сукупності ефектів – групового мислення, впливу активної меншості та ефекту Деннінга – Крюгера [8] (позиція 3, схема 1). Дія останнього полягає у тому, що люди, які мають низький рівень кваліфікації, роблять помилкові висновки й ухвалюють невдалі рішення, але не здатні усвідомлювати свої помилки в силу свого низького рівня кваліфікації. Такі учасники групи, будучи впевненими у власній непомильності, схильні утворювати активну меншість, яка здатна швидко захопити лідерство, відсторонивши від процесів вироблення й ухвалення рішень найбільш компетентних, проте не впевнених у правильності своїх бачень, учасників. Це посилюється ефектом групового мислення [9], який проявляється в згуртованій групі в умовах, коли пошук згоди стає настільки домінуючим, що починає переважати реалістичну оцінку можливих альтернативних варіантів рішень чи дій.

Сукупна дія цієї множини ефектів за деякий час призводить до концентрації влади у руках активної, малокомпетентної, проте самовпевненої меншості, що обумовлює прояв і поступове посилення наступної сукупності ефектів – конформізму та підпорядкування, дія яких спричинює пасивацію загалу та його готовність виконувати рішення лідерів (позиція 4, схема 1).

Схема 1. Структура групових ефектів, що проявляються при системній взаємодії учасників малих елітних груп

Описані вище дві множини ефектів обумовлюють прояв ефекту «ореолу», який формує уявлення про непомильність лідерів та цілої групи, наділяє їх найкращими

якостями, ідеалізує (позиція 5, схема 1), активуючи відповідні архетипи структури несвідомого. Це створює передумови для вождизму у майбутньому, який передбачає свідоме використання лідерами власної харизми для маніпулятивного позасвідомого управління великими масами прихильників створеної під впливом структуротворної ідеї суспільно-політичної організації у випадку стрімкого зростання її чисельності.

Прояв ефекту «ореолу» призводить до посилення впливу множини групових ефектів, які зміцнюють окреслену групову рамку (позиція 1, схема 1), що, у свою чергу, згідно з описаною вище структурною схемою, послідовно посилює вплив усіх інших описаних множин групових ефектів.

Таким чином, ми виявили циклічний взаємозв'язок між множинами соціально-психологічних ефектів, сукупна дія яких призводить до посилення дії кожного з них зокрема. Згідно із системним підходом він являє собою позитивний або такий, що посилюється, зворотній зв'язок структури групових ефектів у психіці учасників елітної групи, яка утворилася внаслідок впливу певної структуротворної ідеї.

Основним результатом дії описаного зворотного зв'язку, що посилюється, є утворення згуртованої елітної групи з визначеними неформальними лідером і його близьким оточенням, наділеною суб'єктністю (здатністю виробляти, ухвалювати і виконувати рішення, спрямовані на реалізацію усвідомленого нею групового інтересу у контексті структуротворної ідеї) і проявляє ворожість, недовіру та агресію до інших членів та їх об'єднань материнської групи, як одного із середовищ національної еліти.

Негативним чи стабілізуючим зворотнім зв'язком у цьому випадку є консолідація материнської групи внаслідок конкуренції з іншими групами в рамках вищих групових рівнів. Тобто, чим більш агресивним є зовнішнє середовище щодо материнської групи, тим слабшою буде тенденція утворення у ній центрів кристалізації на базі альтернативних структуротворних ідей.

Як і у випадку торнадо з розподілом у ньому взаємопов'язаних різновекторних повітряних потоків, у психіці учасників елітної самоорганізаційної групи, що утворилася під впливом структуротворної ідеї, відбувається взаємообумовлений та синхронний із груповими ефектами перебіг сукупності групових процесів (схема 2).

Схема 2. Структура групових процесів, що протікають при системній взаємодії учасників малих елітних груп

Тобто, тривала взаємодія учасників елітної самоорганізаційної групи й обговорення тих самих ідей у відносно сталому колі призводить до запуску класичної групової динаміки, в основі якої лежать наша етологічна [10] природа й обумовлений нею процес рангування. Класична групова динаміка за деякий час призводить до встановлення стійких і визнаних усіма учасниками групових норм і правил взаємодії, формування відповідних стосунків між учасниками самоорганізаційної групи, конкуренції та конфронтації потенційних неформальних лідерів, конфлікту

за лідерство, стабілізації діяльності групи неформальним лідером, що визначився у результаті конфлікту, утворення та закріплення неформальної ієрархії та витіснення з групи незгідних з таким станом справ. Це створює передумови для повного метаморфозу самоорганізаційної групи у формальну організацію, лідери якої наділяються легітимними інструментами примусу загалу до колективної діяльності по досягненню групових цілей.

Потрапивши у самоорганізаційну групу і перебуваючи в ній у позиціях взаємодії «рівний з рівним», носії близьких різновидів однієї ідеї намагаються зайняти якомога вищі статусні позиції в групі і, як максимум, стати одноосібним лідером.

Тому поряд з потребою об'єднатися з однодумцями для колективної реалізації смислів і змістів структуротворної ідеї учасник самоорганізаційної групи під час перебування в ній реалізує свою базову біологічну потребу лідерства в процесі рангування з іншими учасниками, що зазвичай не рефлексується і відбувається неусвідомлено й автоматично.

Природна потреба лідерства в учасників групи, які конкурують у початкових позиціях «рівний з рівним» за наявності можливості прямого особистісного конфлікту, невідворотно ініціює процес вибору кожним з них агресивних стратегій конфронтації з метою отримати якомога вищий статус у групі – як максимум, статус неформального лідера (позиція 1 на схемі 2).

Це запускає процес рангування – прямий конфлікт між претендентами на лідерство, під час якого каналізується більша частина виділеної на нього учасниками взаємодії соціальної енергії (позиція 2 на схемі 2).

У результаті конфлікту визначаються неформальний лідер та його найближче оточення. Поява неформального лідера та закріплення його статусу обумовлює початок процесів концентрації в його руках всієї повноти влади і контролю над ресурсами групи (позиція 3 на схемі 2).

Процеси концентрації влади і ресурсів у лідерів посилюють взаємообумовлені процеси пасивації та підпорядкування їм усіх інших членів групи, що відповідає готовності останніх скинути із себе відповідальність за сприйняття, розпізнання й аналіз інформації, вироблення й ухвалення рішень у неоднозначних ситуаціях в обмін на визнання влади над собою тих, хто готовий це робити (позиція 4 на схемі 2).

Усе це ініціює процеси зміни уявлень про стратегії успіху та призводить до коригуючого зсуву ціннісної шкали у гіршу сторону, внаслідок чого формуються нові групові норми, згідно з якими агресивна поведінка стає допустимою і прийнятною як стосовно членів власної групи, так і стосовно інших учасників зовнішнього середовища та їх об'єднань (позиція 5 на схемі 2).

Зміна уявлень про успішні стратегії взаємодії та зсув ціннісної шкали призводять до інтенсифікації процесів вибору ще більш агресивних стратегій боротьби за неформальне лідерство як усередині групи, так і на міжгруповому рівні (позиція 1 на схемі 2). Це у сукупності утворює зворотний зв'язок, що посилюється, структури групових процесів, який є взаємообумовленим і реалізується синхронно з тотожним зворотним зв'язком, що посилюється, структури групових ефектів, який розглядався вище.

Отже, результатом перебігу множин описаних групових ефектів та процесів, взаємопов'язаних синхронними зворотними зв'язками, що посилюються, є обумовлене та сформоване ними прагнення лідерства в малій елітній групі як цілісної одиниці і, відповідно, її активація для участі в процесі міжгрупового рангування з іншими такими ж само групами в рамках великої групи наступного рівня.

Розгортання в часі описаних зворотних зв'язків, що посилюються, призводить до вибору дедалі агресивніших поведінкових стратегій учасниками взаємодії на внутрішньогруповому та міжгруповому рівнях, концентрації влади і ресурсів у руках лідерів, підпорядкування їм та пасивації загалу, руйнування поля довіри і моральної та духовної деградації учасників групи внаслідок зсуву їх глибинних цінностей та уявлень про успішні поведінкові схеми та стратегії.

Описаний зворотній зв'язок, що посилюється, структури групових процесів у малій елітній групі є складовою частиною більш широкого зворотного зв'язку, що посилюється, на міжгруповому рівні. Переростання в його рамках конкуренції у конфронтацію консолідує групу нижчого рівня, змушує її рядових членів підпорядковуватися лідерам, сприяючи концентрації влади у їх руках для подолання зовнішніх викликів та ефективного рангування на міжгруповому рівні.

Стабілізуючим зворотнім зв'язком за такого перебігу групових процесів є інертність соціокультурних, ціннісних і світоглядно-ідеологічних норм, які перешкоджають вибору конфронтуючими сторонами агресивних стратегій, що виходять за їх рамки.

Співвідношення величини впливу такого, що посилюється, і стабілізуючого зворотних зв'язків визначає напрямок дрейфу ціннісної шкали соціуму, рівень його деградації чи процвітання і, відповідно, кількість затраченої соціальної енергії на взаємопоборювання його членів та їх об'єднань. Можна стверджувати, що це співвідношення в цілому визначає ефективність того чи іншого суспільства.

На схемі 3 зображено модель взаємодії еліт на різних взаємовкладених рівнях людської цивілізації як багаторівневої соціосистеми, на кожному з яких відбувається перетікання конкуренції у конфронтацію у взаємостосунках груп, які їм належать, що набувають, усвідомлюють та реалізують прагнення лідерства в процесі міжгрупового рангування.

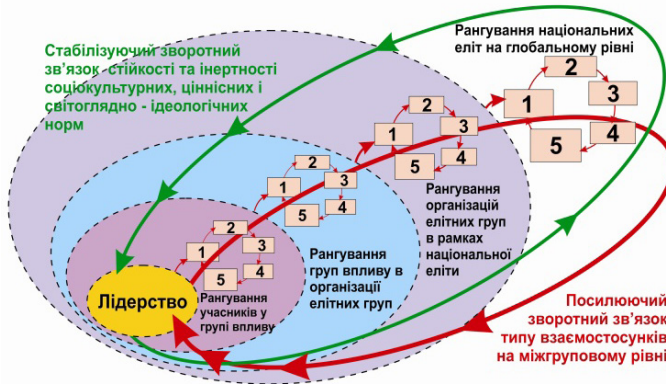

Схема 3. Цикли посилюючих та стабілізуючих зворотних зв'язків у соціальних системах – ієрархічно структурованих організаціях елітних груп

Як і в разі первинної малої елітної групи, посилюючі зворотні зв'язки структур групових ефектів і процесів якої було представлено на схемах 1 і 2, для елітних груп на кожному з вищих взаємовкладених рівнів можна виділити тотожні цикли таких само зворотних зв'язків, які разом охоплюють всі рівні елітних груп людської цивілізації.

У такий само спосіб можна представити і стабілізуючий зворотний зв'язок, який спричинює опір до змін внаслідок інертності соціосистеми, у цьому разі – до вибору агресивних стратегій учасниками внутрішньогрупової та міжгрупової взаємодії. При цьому вплив стабілізуючого зворотного зв'язку на пряму залежить від кількісних та якісних параметрів громадянського суспільства – чим міцнішим є громадянське суспільство, тим важче викликати зміни у соціосистемі.

За допомогою представленої на схемі 4 моделі можна аналізувати та пояснювати різноманітні історичні події, ситуації та явища, зокрема трансформацію демократій в олігархії, перетворення олігархій на диктатури, формування тоталітарних режимів у демократіях, лавиноподібне наростання репресій в умовах тоталітаризму, відсутність відчутного суспільного опору до репресій, духовну і моральну деградацію суспільств тоталітарних держав тощо.

Кожна з елітних груп, що утворилися внаслідок дії структуротворних ідей, має на меті втілити в життя їх смисли і змісти, що потребує певної кількості соціальної

енергії. Розглянемо останнє поняття в загальному міждисциплінарному значенні – як енергію, необхідну для здійснення змін соціальної системи без жорсткої прив'язки до будь-якої з відомих її концепцій.

У цьому контексті відразу виникає питання про її джерела і способи отримання, акумулювання та ефективного використання.

Виділимо дві взаємопов'язані та взаємообумовлені складові соціальної енергії – етологічну та міфологічну. Вважатимемо, що перша з них є наслідком прагнення задовольнити потреби нижніх – базових рівнів піраміди Маслоу, а друга – потреби її верхніх рівнів. Через те що сам політичний міф є соціальною надбудовою над біологічною природою людини, і в його основі лежать її базові потреби забезпечення виживання та розмноження, поділ соціальної енергії на ці дві складові є умовним, і між ними неможливо встановити чітку межу. За такого підходу джерелом міфологічної енергії є структуротворні ідеї, що резонують зі структурами соціальної психіки і тому здатні захопити уми людей – стати домінантою у їх психіці, яка визначатиме вибір ними поведінкових схем і стратегій, активуватиме, гуртуватиме та спрямовуватиме їх діяльність на втілення смислів і змістів, які складають ці ідеї. Поняття «структуротворні ідеї» охоплює окремі історії, концепції, теорії, моделі, бачення та їх логічно структуровані сукупності – ідеології, релігії тощо.

Джерелом етологічної енергії є природна потреба живих організмів розмножуватися з метою продовження роду, видового розвитку і вдосконалення через природний відбір. Вона охоплює дві взаємопов'язані та взаємообумовлені складові – власне сексуальну енергію, яка задає домінанту поведінки у відповідні періоди розвитку людини як біологічної істоти з метою реалізації процесу розмноження, та енергію рангування, яка виділяється з метою забезпечення природного відбору найсильніших особин для розвитку і вдосконалення власного біологічного виду. Саме етологічна енергія лежить в основі групових ефектів, які вивчає соціальна психологія – соціальної фасилітації, коли присутність інших змушує нас до більш енергійної діяльності, та соціальної інгібіції, коли присутність інших пасивує нас. Очевидно, що перший ефект є характерним для самоорганізаційних груп, в яких почався і триває процес рангування, а другий – для груп, в яких цей процес завершився, причому визначені неформальні лідери залишаються активними і готовими до взаємодії на міжгруповому рівні як носії суб'єктності власних груп, а загал пасивується і без спеціальних заходів (прямого чи непрямого – маніпулятивного – примусу з боку лідерів) залишає групу. Тобто, завершення процесу рангування призводить до припинення виділення соціальної енергії, що змушує певних неформальних лідерів здійснювати радикалізацію самої структуротворної ідеї шляхом формування образу ворога і трансформувати самоорганізаційну групу у формальну організацію з метою легітимного застосування ідеологічного і директивного інструментів примусу для активації загалу.

Такий підхід до розуміння джерел енергії визначає два взаємопов'язані та взаємообумовлені способи її отримання для здійснення соціальних змін. Перший спосіб полягає у генеруванні та привнесенні у середовище еліт структуротворної ідеї відповідного рівня, здатної згуртувати своїх носіїв для колективної діяльності по втіленню її змістів і смислів. Другий спосіб полягає в організації впорядкованої взаємодії носіїв структуротворної ідеї, що дозволяє виділити назовні та спрямувати на втілення її смислів та змістів найбільшу кількість енергії – тобто мінімізувати погашення останньої в міжособистісних та міжгрупових конфліктах під час рангування.

Виділена учасниками самоорганізаційної елітної групи соціальна енергія для реалізації вищих потреб піраміди Маслоу, які актуалізуються структуротворною ідеєю, обумовлює явище самоіндукції – виділення ними етологічної енергії для забезпечення реалізації однієї з базових потреб цієї ж піраміди – рангування як невід'ємної складової потреби розмноження, що актуалізується взаємодією в рамках групи, цілісність якої забезпечує виділена на початку соціальна енергія.

Розглянемо самоіндукційну модель життєдіяльності елітної групи, зображену на схемі 4.

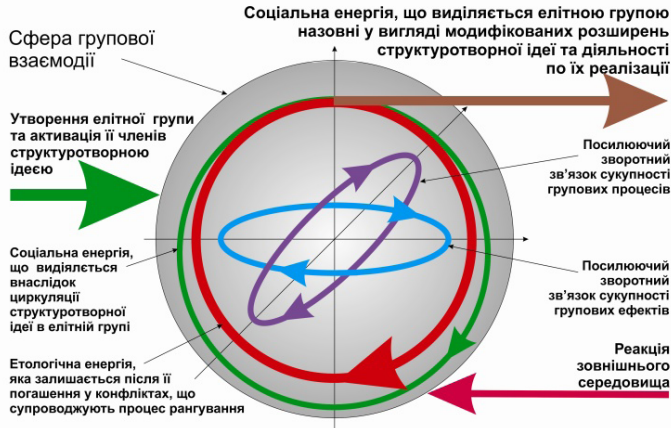

Схема 4. Самоіндукційна модель життєдіяльності елітної групи

Структуротворна ідея, захопивши учасників елітного середовища, обумовлює їх об'єднання в самоорганізаційні групи з метою втілення закладених у ній смислів і змістів. Інакше кажучи, вона активує їх шляхом актуалізації вищих потреб піраміди Маслоу, що призводить до виділення ними соціальної енергії, необхідної для задоволення цих потреб. Виділена енергія витрачається на утримання і збереження цілісності групи та на колективну діяльність її учасників. Їх системна взаємодія в рамках самоорганізаційної групи призводить до прояву послідовності групових ефектів, комплексна дія яких посилює кожен ефект зокрема. Це, в свою чергу, запускає перебіг структурованої множини групових процесів, комплексна і синхронізована з груповими ефектами дія яких послідовно посилює вплив кожного окремого процесу. Групові ефекти і процеси утворюють відповідні петлі посилюючих зворотних зв'язків, що циклічно відтворюються і лежать в основі групової динаміки, яка послідовно приводить групу в певні стани, забезпечуючи при цьому її формування, функціонування та розвиток. Водночас вони разом обумовлюють явище самоіндукції етологічної енергії, більша частина якої гаситься у внутрішньогрупових конфліктах під час рангування учасників, а залишок разом із частиною соціальної енергії, викликаною впливом структуротворної ідеї, спрямовується назовні у вигляді модифікованих її розширень та діяльності по їх втіленню. Частина виділеної назовні енергії витрачається на міжгрупове рангування, а частина – на подолання соціальної інертності та опору до змін.

Самоіндукція етологічної енергії в самоорганізаційних групах є короткочасним явищем і триває до завершення процесу рангування. Тобто, зміна під час рангування позицій взаємодії «рівний з рівним» на позиції підпорядкованості неформальним лідерам зупиняє виділення етологічної енергії учасниками групи та призводить до втрати глибинних смислів, що притягують їх один до одного, будучи важливим фактором утримання її цілісності. Втрата глибинних смислів взаємодії та тиск з боку неформальних лідерів без спеціальних заходів за короткий час призводять до її деградації та розпаду. З метою зберегти цілісність і, відповідно, дієздатність групи, а також для забезпечення подальшого генерування її учасниками етологічної енергії, яке припиняється після завершення рангування, проявлені неформальні лідери ініціюють процес її повного метаморфозу у формальну організацію для отримання легальних інструментів примусу всіх інших учасників до колективної діяльності. Крім того, модифікуючи структуротворну ідею шляхом її радикалізації та формуючи таким чином образ ворога, вони модерують уявлення учасників групи про реальні чи віртуальні реакції зовнішнього середовища на діяльність групи, чим досягають більшого рівня її згуртованості та інтенсифікують виділення міфологічної та етологічної складових соціальної енергії, яку спрямовують назовні у вигляді агресії.

Результатом такої модифікації є зміна відтінку початкової структуротворної ідеї із світлого на темніший, а також відповідний зсув актуальних суспільних цінностей, норм і правил поведінки. Це дозволяє неформальним, а пізніше – формальним лідерам поряд з прямим – директивним – управлінням ідеологічно управляти учасниками групи чи організації, координувати їх колективну діяльність та регулювати виділення ними етологічної та міфологічної енергій.

Ще одним зі способів маніпулятивного управління та активації рядових членів організації, до якого часто вдаються лідери, є використання і сакралізація [11] ними таких атрибутів, як ініціація, посвята, присяга, честь, священний обов'язок, братство, ритуали тощо. Усі перелічені заходи, які використовуються для збереження цілісності та збільшення ефективності організованих елітних груп, змушують їх лідерів вибрати агресивні стратегії взаємодії з однотипними групами на міжгруповому рівні, причому такий вибір видається їм природним та раціонально обґрунтованим, хоча заздалегідь призводить до руйнування поля довіри всередині національної еліти, безперервного поділу і подрібнення існуючих у ній суспільно-політичних організацій, і в сукупності – до послаблення та деградації всього суспільства.

Метою системного підходу є виявлення у структурі її процесів місця прикладання «важеля» – обґрунтованих, вивірених і добре спрямованих дій, які можуть дати значне і стійке покращання стану системи.

На наш погляд, у випадку, що розглядається, місцем прикладання «важеля» у структурі групових процесів, представлених на схемах 3 і 4, є усунення на системному рівні можливості прямих особистісних та міжгрупових конфліктів з метою довготривалого утримання взаємодії учасників елітних середовищ у рамках суспільно-політичних організацій у позиціях «рівний з рівним», що призведе до активації відповідних архетипів структури несвідомого.

Це дозволить змінити перебіг класичної групової динаміки та забезпечить вибір стратегій кооперації та співробітництва учасниками взаємодії на внутрішньогруповому та міжгруповому рівнях. Поява організованої у такий спосіб ефективної елітної групи в середовищі національної еліти, яка грає за відмінними від існуючих (що визначають вибір політичними акторами агресивних стратегій конфронтації) правилами, за деякий час призведе до позитивних якісних змін усього суспільства.

Одним із найбільш ефективних способів подолання внутрішньогрупових та міжгрупових конфліктів є алгоритмізація та регламентація взаємодії членів організації шляхом запровадження змінних організаційних структур, а також використання в процесі їх життєдіяльності сучасних підходів проектного та процесного менеджменту. Прикладом змінної структури суспільно-політичних організацій є динамічна мережа [12], яка впорядковує й утримує у безконфліктному стані взаємодію всіх своїх членів шляхом їх циклічної реструктуризації у малі групи різного функціонального призначення за певним алгоритмом, що забезпечує вироблення й ухвалення колективних рішень цими членами у позиціях «рівний з рівним», а виконання – у множині тимчасових ієрархічних виконавчих, проектних та процесних груп з відповідальними виконавцями на чолі у позиціях тимчасової, свідомої і добровільної підпорядкованості.

За таких обставин особистісний конфлікт у підрозділах суспільно-політичної організації долається утриманням учасників на кожному кроці їх взаємодії у позиціях «рівний з рівним» шляхом надання їм статусу представників інших функціональних груп, в яких вони працювали на попередньому кроці – лише у такому статусі вони зможуть ефективно долати тиск неформальних лідерів. Указаний спосіб перехресної взаємодії членів організації дозволяє одночасно долати міжгрупові конфлікти малих елітних груп у рамках великої – цілої організації чи в її підрозділах.

Висновки та подальші напрями наукових досліджень. Отже, головною умовою вибору організованими елітними групами стратегій співробітництва на протипагу стратегіям конфронтації в умовах їх конкурентної взаємодії в рамках національної

еліти є усунення на системному рівні можливості прямих особистісних та міжгрупових конфліктів з метою довготривалого утримання взаємодії учасників елітних середовищ в рамках суспільно-політичних організацій у позиціях «рівний з рівним». Іншою, не менш важливою і необхідною за замовчуванням умовою такого вибору є наявність відповідних співробітництву і кооперації гуманістичних смислів і змістів у структуротворних ідеях, під впливом яких були сформовані ці елітні групи.

Рекомендації органам законодавчої та виконавчої влади. Проведений аналіз доводить необхідність застосування нових прогресивних методик колективної роботи великих груп людей у рамках громадських рад, слухань, зборів, зустрічей з представниками влади, семінарів, конференцій, з'їздів тощо.

Список літератури:

1. Пацюк С. Пережити темні роки. Сіра Піраміда [Електронний ресурс] / С. Дацюк // Українська правда. – 2010. – Режим доступу : <http://www.prawda.com.ua/articles/2010/02/18/4777918>.
2. Плахтій Т. Життєвий цикл організацій елітних груп соціальних систем [Електронний ресурс] / Т. Плахтій // «Західна аналітична група». – 2013. – Режим доступу : <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=5300>
3. Ланюк С. Феномен політичного міфу: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / С. Ланюк // «Західна аналітична група». – 2010. – Режим доступу : <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=4516>
4. Афонін Е.А. Людська ідентичність та особливості її впливу на політику й державне управління [Електронний ресурс] / Е.А. Афонін // Концептуальні засади взаємодії політики й управління: навч. посіб. / авт. кол. : Е.А. Афонін, Я.В. Бережний, О.Л. Валецький та ін. ; за заг. ред. В.А. Ребкала, В.А. Шахова, В.В. Голубь, В.М. Козакова ; Нац. академія державного управління при Президентові України. – К. : НАДУ, 2010. – С. 265–289. – Режим доступу : http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Konzept_zasadi.pdf.
5. Афонін Е.А. Закономірності та особливості суспільно трансформаційних процесів в Україні / Е.А. Афонін, О.А. Суший, Л.М. Усаченко // Український соціум. – 2011. – № 4. – С. 7–30.
6. Афонін Е.А. Результати моніторингу соціетальних змін українського суспільства (1992–2012): контекст управління та освіти : (тези доповіді на Міжн. наук.-практ. конф. «Управлінські компетенції викладача вищої школи» м. Київ, 14-15.03.2013) / Е.А. Афонін.
7. Сенге П. Пятая дисциплина. Искусство и практика самообучающейся организации = The Fifth Discipline. The Art and Practice of the Learning Organization / Питер Сенге. – М. : Олимп-Бизнес, 2003. – 408 с.
8. Kruger J. Unskilled and Unaware of It: How Difficulties in Recognizing One's Own Incompetence Lead to Inflated Self-Assessments / Justin Kruger, David Dunning // Journal of Personality and Social Psychology. – (1999). – (6) – Т. 77. – С. 1121–1134.
9. Семечкин Н. Феномен организационного группомыслия [Електронний ресурс] / Н. Семечкин // Elitarium. – 2008. – Режим доступу : http://www.elitarium.ru/2008/11/14/fenomen_gruppomyslija.html.
10. Шереметьев И. Поведение человеческой группы: взгляд етолога [Електронний ресурс] / И. Шереметьев. – Режим доступу : <http://ethology.ru/library/?id=329>.
11. Джонс Р. Третья волна / Р. Джонс, Э. Пайнс, К. Маслач // Практикум по социальной психологии. – СПб : Пите», 2000. – С. 260–276.
12. Т. Плахтій. Побудова ефективних суспільно-політичних організацій в умовах інформаційного суспільства : методичний посібник [Електронний ресурс] / Т. Плахтій. – Режим доступу : http://tarasplakhtiy.wordpress.com/2012/10/25/metodychnyi_posibnyk.